

**Ako jeme
a konzumujeme.**

**Materiály
pre modul 3**

**Peer
Parliaments**

**Make
yourself
heard**

**EUROPEAN
CLIMATE
PACT**

**#MyWorldOurPlanet
#EUClimatePact**

Ako jeme

a konzumujeme:

Udržateľné potraviny

Otázka č. 1

Ako môžeme jesť udržateľnejšie a menej plytvať jedlom? **Pozrite sa na možnosti** nižšie, **porozprávajte sa** o nich so svojou skupinou a **ohodnoťte ich** podľa riešení, ktoré považujete za najlepšie.

Body	Možnosť
5 body	B
4 body	C
3 body	A
2 body	E
1 bod	D

Vzor hlasovacieho lístka

- A** Potraviny by mali **mať na sebe uvedené informácie** o ich vplyve na zdravie, prostredie a klímu, a o tom, či sú alebo nie sú vyrobené lokálne.
- B** Reštaurácie a maloobchodné predajne potravín by mali mať povinnosť **transparentne informovať o svojom potravinovom odpade** a pracovať na znižovaní alebo zastavení plytvania potravinami.
- C** Cena potravín by mala lepšie odrážať ich **dopad na životné prostredie a klímu**.
- D** Poľnohospodárstvo by malo byť radikálne transformované tak, aby poľnohospodári používali **menej hnojív a pesticídov** a volili organické hnojivá tam, kde je to nevyhnutné. Mali by mať tiež k dispozícii viac podpory **pri ochrane biodiverzity** a minimalizovaní škodlivých vplyvov na životné prostredie a zdravie vo všeobecnosti.
- E** Aké **ďalšie riešenia** Vám napadajú?

Kontext

Potravinársky priemysel a jeho dodávateľský reťazec tvoria jednu tretinu celosvetových emisií skleníkových plynov. Patrí sem produkcia plodín a živočíšnych výrobkov, zmeny vo využívaní pôdy (vrátane odlesňovania), transformácia, balenie, preprava a distribúcia, maloobchodný predaj, skladovanie a príprava potravín aj odpad z potravín v mieste spotreby.

Takmer 15 % celosvetových emisií skleníkových plynov je dôsledkom živočíšnej výroby. Hovädzie mäso a kravské mlieko sú komodity zodpovedné za najviac emisií, keďže sa podieľajú až na 41 % a 20 % z celového objemu emisií skleníkových plynov zo živočíšnej výroby. V Európe je poľnohospodárstvo zodpovedné za 10 % z emisií skleníkových plynov krajín EÚ a takmer 60 % z toho pochádza z oblasti živočíšnej výroby (zdroj: sektorálne trendy podľa IPCC sektorov v EÚ-27). Toto však nezohľadňuje výhody poľnohospodárskych zvierat, pokiaľ ide o množstvo uhlíka uloženého v trávnatých plochách a bohatú biodiverzitu pastvín.

Súčasný vzorec spotreby potravín sú neudržateľný ako z hľadiska životného prostredia, tak aj zdravia. V EÚ je priemerná konzumácia červeného mäsa, cukru, soli a tuku stále nad odporúčanými úrovňami. Prechodom na vyváženú stravu, ktorá zahŕňa menej rafinovaného cukru a viac rastlinných potravín, najmä čerstvého ovocia a zeleniny, sa zníži nielen riziko život ohrozujúcich chorôb, ale aj dopad potravinárskeho priemyslu na životné prostredie.

Európska komisia zverejnila v roku 2020 svoju stratégiu „Farm to Fork (Z farmy na vidličku)“ s cieľom urobiť potravinársky priemysel spravodlivým, zdravým a ekologickým – od výroby a spracovania až po spotrebu a odpadové hospodárstvo. Stratégia je súčasťou European Green Deal a jej cieľom je propagovať udržateľnú spotrebu potravín, podporovať prechod na zdravú a udržateľnú stravu a znižovať plytvanie potravinami. Zahŕňa niekoľko cieľov v oblasti zníženia dopadu potravinárskej výroby na životné prostredie, vrátane toho, aby bolo minimálne 25 % poľnohospodárskej pôdy EÚ do roku 2030 obhospodarovaných ekologicky. Je to približne trojnásobok podielu v roku 2019.

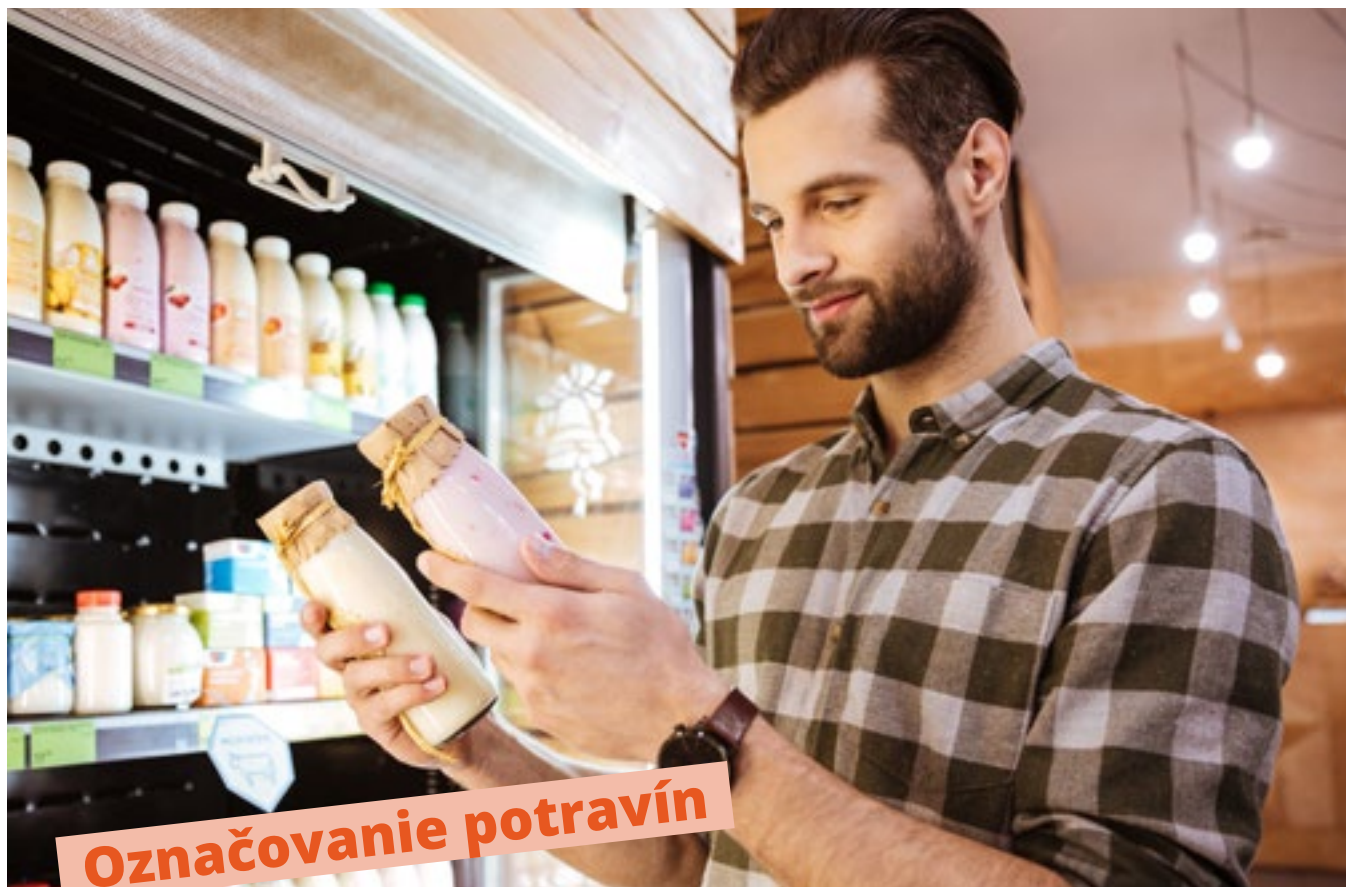

Emisie skleníkových plynov podľa sektorov, 2019

Ciele pre udržateľnú výrobu potravín v EÚ do roku 2030

**Ako jeme
a konzumujeme:
Udržateľné potraviny**

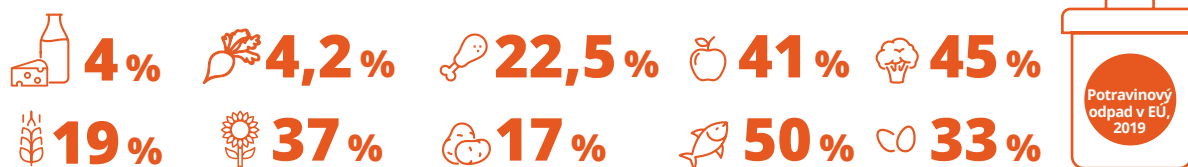
Transparentné označovanie potravín je neoddeliteľnou súčasťou prechodu na udržateľný potravinársky systém, keďže umožňuje spotrebiteľom robiť informované, zdravšie a udržateľnejšie rozhodnutia v oblasti stravovania.

Zákazníci sa čoraz viac zaujímajú o informácie o tom, odkiaľ ich produkty pochádzajú (napríklad kvôli podpore miestnych výrobcov), o spôsobe ich spracovania a o ich hlavných nutričných hodnotách.

V Európe neexistujú žiadne spoľahlivé dáta o počte „zelených“ potravinových štítkov (eko štítkov). Index Ecolabel obsahuje viac ako 70 eko štítkov vrátane štítka za zníženie uhlíkovej stopy (Carbon Reduction Label), ktorý dokazuje, že uhlíková stopa produktu bola meraná a výrobca sa zaviazal zredukovať ju. V nedávnom prieskume na vzorke 10 000 spotrebiteľov v EÚ až dve tretiny respondentov podporili štítky uhlíkovej stopy na výrobkoch.

Nová stratégia Európskej komisie Farm to Fork ohlásila vývoj nového rámca pre označovanie udržateľnosti potravín, ktorý bude zohľadňovať nutričné, klimatické, environmentálne a sociálne faktory.

V celom potravinárskom dodávateľskom reťazci dochádza k strate alebo plytvaniu potravín, najmä však počas spracovania a výroby, v obchodoch, reštauráciách, jedálňach a domácnostiach. V roku 2011 bolo v EÚ vygenerovaných 129 megaton potravinového odpadu, čo zodpovedá 20 % vyrobených potravín. Zelenina, ovocie a cereálie sú skupiny potravín s najvyšším množstvom odpadu.

Stratégia Európskej komisie Farm to Fork navrhuje právne záväzné ciele na zníženie potravinového odpadu v celej EÚ. Niektoré členské štáty si už stanovili aj svoje vlastné ciele. Napríklad vo Francúzsku sú distribútori potravín a veľkokapacitné cateringové spoločnosti vo väzniciach, nemocniciach a školách povinní do roku 2025 znížiť svoj potravinový odpad o 50 %, komerčné cateringové spoločnosti by ich mali nasledovať do roku 2030.

Podľa neziskovej organizácie Project Drawdown je potravinový odpad primárnym riešením pre rýchle zníženie emisií z poľnohospodárstva, lesníctva a sektora pre iné využitie pôdy (AFOLU) s potenciálnym 90-gigatonovým znížením medzi rokmi 2020 a 2050.

Domácnosti sú zdrojom 52 % všetkého potravinového odpadu v EÚ. Sektor gastronomických služieb (napr. reštaurácie a cateringové spoločnosti), veľkoobchodníci a maloobchodníci (supermarkety a diskontné predajne) spolu vyprodukujú 17 % všetkého potravinového odpadu.

Až 10 % potravinového odpadu vyprodukovaného každý rok v EÚ súvisí s odporúčanými dátumami spotreby a dátumami expirácie na etiketách potravín. Lepšie značenie dátumov a väčšie povedomie o tom, čo vlastne znamenajú, preto môže pomôcť predchádzať a znižovať potravinový odpad.

Ak nie je možné zabrániť vzniku potravinového odpadu, najlepším spôsobom, ako nadbytočné potraviny využiť, je prerozdeliť ich ľuďom, ktorí ich potrebujú. Komisia preto prijala smernice EÚ o darovaní potravín s cieľom podporiť distribútorov a príjemcov prebytočných potravín.

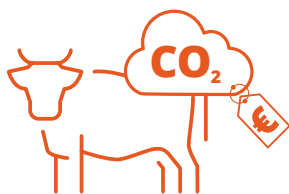
Ešte v roku 2016 zaviedlo Francúzsko zákon, ktorým od veľkých supermarketov vyžaduje podpísanie dohody o darovaní potravín oprávneným charitatívnym organizáciám. Kritici však namietajú, že na splnenie tejto zákonnej požiadavky supermarketu stačí venovať len 1 % prebytočných potravín.

**Ako jeme
a konzumujeme:
Udržateľné potraviny**

Ceny jedla

Podľa stratégie Európskej komisie Farm to Fork by mali daňové stimuly povzbudiť spotrebiteľov, aby si vybrali udržateľné a zdravé stravovanie. Zatiaľ ešte žiadna krajina nezaviedla uhlíkovú daň špecifickú pre potraviny. No skutočnosť, že tento druh zdanenia by mohol byť efektívny, bola už preukázaná výskumom zo Švédska: Hypotetická daň z mäsa a mliečnych výrobkov, ktorej sadzba by bola stanovená podľa špecifického vplyvu na životné prostredie, by znížila emisie skleníkových plynov zo živočíšnej výroby o 12 %.

V Nemecku majú potravinárske produkty výhodu v podobe zníženej DPH (7 %) v porovnaní s inými druhmi tovaru (19 %). Federálna agentúra na ochranu životného prostredia navrhla odobratie úľavy v podobe zníženej DPH produktom živočíšneho pôvodu (vzťahovala by sa na ne 19 % DPH) a zároveň ďalšie zníženie sadzby DPH pre produkty na rastlinnej báze. Mäso a mliečne výrobky by boli drahšie, zatiaľ čo zemiaky, mrkva, múka atď. by zlacneli, čím by sa zmiernili nežiaduce vedľajšie účinky na domácnosti s nízkymi príjmami.

V každom prípade, je však dôležité zabezpečiť, aby zraniteľné skupiny obyvateľstva neboli opatreniami nespravodlivo zasiahnuté.

EÚ nedávno reformovala svoju Spoločnú poľnohospodársku politiku. Reforma zaisťuje, že v budúcnosti dostanú malí a strední výrobcovia v Európe minimálne 10 % priamej podpory EÚ v oblasti príjmov. Navyše, jedna štvrtina priamych platieb bude pridelená v rámci eko-schémy, ako je napríklad zlepšovanie ekologického poľnohospodárstva a dobrých životných podmienok pre zvieratá. Tieto nové opatrenia môžu priniesť zlacnenie lokálne a udržateľne vyrábaných potravín pre spotrebiteľov.

Konzumácia mäsa a mliečnych výrobkov má v celej EÚ sociálny a kultúrny význam, týchto potravín sa týkajú aj viaceré hlboko zakorenené tradície. Zmena správania bude náročným a dlhodobým procesom, obzvlášť preto, že vegánske náhrady nie sú ešte všade rozšírené alebo cenovo dostupné.

**Ako jeme
a konzumujeme:
Udržateľné potraviny**

Udržateľné poľnohospodárstvo

© Európska únia

V roku 2019 sektor poľnohospodárstva vyprodukoval asi 10 % z celkových emisií skleníkových plynov EÚ, okrem iného v dôsledku metánu z tráviacich procesov hospodárskych zvierat, skladovaného živočíšneho hnoja a oxidu dusného z hnojív.

Používanie chemických pesticídov v poľnohospodárstve na ochranu špecifických rastlín pred chorobami prispieva k znečisteniu pôdy, vody a ovzdušia, ako aj k stratám biodiverzity. Môže tiež poškodiť iné rastliny, hmyz, vtákov, cicavcov a obojživelníkov. Európska komisia prijme do roku 2030 opatrenia na zníženie celkového používania chemických pesticídov a súvisiacich rizík o polovicu.

Cieľom ekologického poľnohospodárstva je produkovať potraviny pomocou prírodných látok a procesov. Územie, ktoré sa obhospodaruje ekologicky, má približne o 30 % vyššiu biodiverzitu ako územie obhospodarované bežným spôsobom.

Európska zelená dohoda (European Green Deal) stanovila cieľ, aby sa do roku 2030 25 % poľnohospodárskej pôdy obhospodarovalo ekologicky. To je trojnásobok oproti celkovému podielu 8,5 % z roku 2019, hoci tento podiel sa v jednotlivých členských štátoch výrazne líši (viď obrázok).

V marci 2021 spustila Európska komisia Ekologický akčný plán/plán organických opatrení, ktorého cieľom je stimulovať dopyt po ekologických produktoch, zabezpečiť dôveru spotrebiteľov a podporiť prechod na ekologické poľnohospodárstvo.

**Ako jeme
a konzumujeme:
Udržateľné potraviny**

Ako jeme a konzumujeme: Udržateľná spotreba

Otázka 2

Ako čo najlepšie spropagovať udržateľnú spotrebu? **Pozrite si nižšie uvedené možnosti, porozprávajte sa o nich so svojou skupinou a zoradte ich** podľa riešení, ktoré považujete za najlepšie.

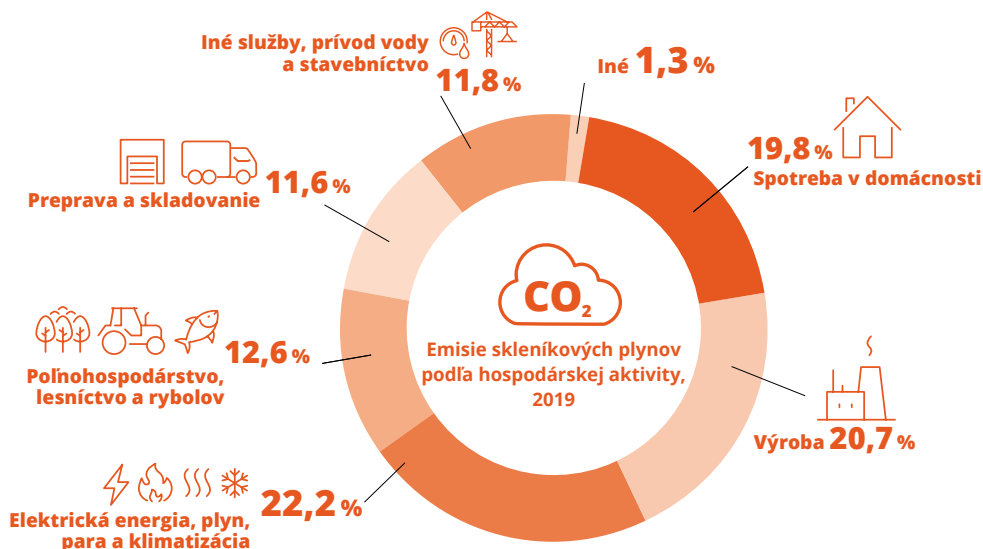
Body	Možnosť
5 body	B
4 body	C
3 body	A
2 body	E
1 bod	D

Vzor hlasovacieho lístka

- A** Spoločnosti a verejné orgány by mali **transparentne informovať o dopade ich produktov a výrobných procesov** (a procesov ich dodávateľov) na životné prostredie a zdravie ľudí v EÚ a aj mimo nej.
- B** **Dopad na zdravie, životné prostredie a klímu** by sa mal lepšie odrážať na cenách produktov. Zákazníci by mali mať tiež viac informácií o týchto dopadoch (napr. prostredníctvom označovania, zvýšenej transparentnosti, digitálnych aplikácií).
- C** **Minimálna záruka na elektrické spotrebiče** by sa mala predĺžiť na viac ako dva roky a výrobcovia by mali robiť viac pre to, aby ich bolo možné opraviť.
- D** **Plastové fľaše na jedno použitie je potrebné zakázať** a pre fľaše na opakované použitie treba vytvoriť systém zálohovania naprieč celou EÚ.
- E** Aké **ďalšie riešenia** Vám napadajú?

Kontext

Spotreba v domácnostiach sa v roku 2019 podieľala takmer na jednej pätine (19,8%) emisií skleníkových plynov v EÚ, čo je skoro rovnako ako výrobný sektor (20,7%) a o trochu menej ako produkcia elektriny, plynu a pary (22,2%).

Zníženie čistých emisií v EÚ o 55% do roku 2030 bude kriticky závisieť od toho, či ľudia zmenia svoje návyky smerom k znižovaniu spotreby, opätovnému používaniu, opravám a recyklácii výrobkov. Vysoké povedomie o životnom prostredí medzi Európanmi teda pomáha. V rámci nedávneho celoeurópskeho prieskumu 94% respondentov uviedlo, že ochrana životného prostredia je pre nich osobne dôležitá. Viac ako dve tretiny súhlasili, že ich spotrebné návyky majú negatívny dopad na životné prostredie. Zmena vzorcov spotreby a výroby bola najčastejšie spomenutá ako najlepší spôsob riešenia environmentálnych problémov.

Mnohé štúdie však ukázali, že nie je jednoduché zmeniť návyky ľudí na ekologickejšie správanie. Rozhodnutie spotrebiteľa o tom, čo kúpiť a ako to používať, ovplyvňuje aj mnoho iných faktorov než je udržateľnosť, napríklad cena, dostupnosť, pohodlie, zvyky a spoločenské normy.

Existuje niekoľko európskych politík, ktoré sa týkajú schopnosti spotrebiteľov robiť udržateľné rozhodnutia. Patria medzi ne aj environmentálne požiadavky na výrobky, požiadavky na informácie a označovanie (vrátane dobrovoľného ekologického štítku EU Ecolabel), pravidlá o záruke na produkty a legislatíva o odpade, ktorá uľahčuje recykláciu.

Monitorovanie dodávateľského reťazca

Každá spoločnosť a produkt majú environmentálnu stopu. Táto stopa sa vypočítava na základe rôznych environmentálnych vplyvov, ako je zmena klímy, úbytok ozónu, využívanie pôdy, úbytok zdrojov, spotreba vody, spotreba energie a využívanie chemikálií, ako aj iných sociálnych aspektov. Environmentálna stopa sa podrobne a komplexne zaoberá životným cyklom produktu a spoločnosťou, ktorá ho vyrába (od získavania surovín a výroby až po používanie produktu a postup na konci jeho životnosti).

Spoločnosti v súčasnosti nemusia vypočítavať svoju environmentálnu stopu. Od roku 2014 však EÚ vyžaduje, aby veľké spoločnosti zverejňovali informácie o tom, ako riešia sociálne a environmentálne výzvy v rámci svojho dodávateľského reťazca. Vykazovanie udržateľnosti podľa týchto pravidiel bolo však kritizované, pretože je ťažké ho porovnávať a nie vždy rieši tie najdôležitejšie témy.

Európska komisia preto prijala návrh na ambicióznejší nariadenie (Smernica o vykazovaní informácií o udržateľnosti podnikov), ktoré bude od zhruba 50 000 spoločností v Európe vyžadovať, aby vykazovali svoje aktivity v oblasti udržateľnosti.

Je dôležité, aby boli vyhlásenia o environmentálnej výkonnosti spoločností a produktov spoľahlivé, porovnateľné a overiteľné v celej EÚ. Spoľahlivé environmentálne informácie by umožnili aktérom na trhu – spotrebiteľom, spoločnostiam, investorom – prijímať ekologickejšie rozhodnutia. Európska komisia preto prijme navrhovanú iniciatívu Green Claims, ktorá zabezpečí, aby sa všetky environmentálne vyhlásenia zo strany spoločností dali overiť pomocou štandardnej metodiky.

**Ako jeme
a konzumujeme:
Udržateľná spotreba**

Odpad z elektrických a elektronických zariadení (e-odpad) je najrýchlejšie rastúci druh odpadu v EÚ. V roku 2017 sa vyprodukovalo 10,4 milióna ton e-odpadu, teda niečo vyše 20 kg na osobu.

Elektronický odpad zahŕňa veľké množstvo zariadení, ako sú počítače, chladničky či mobilné telefóny, ktoré dosiahli koniec svojej životnosti, a ktoré obsahujú komplexný mix materiálov. Niektoré z nich sú nebezpečné a v prípade, že vyradené zariadenia nie sú správne spravované a ošetrované, môžu spôsobiť závažné environmentálne a zdravotné problémy. Moderná elektronika obsahuje vzácne a drahé materiály, ktoré sa dajú recyklovať a znovu použiť, ak je s e-odpadom nakladané efektívne.

Z nedávnej štúdie vyplýva, že reálna životnosť produktov je výrazne kratšia ako ich zamýšľaná alebo požadovaná životnosť

EÚ má zavedené zásady a právne predpisy na zníženie množstva elektronického odpadu a zabezpečenie jeho správneho spravovania. V roku 2019 boli zavedené špecifické predpisy pre práčky, umývačky riadu, televízie, lampy a chladničky s cieľom predĺžiť životnosť týchto produktov pomocou nastavenia pravidiel pre dostupnosť náhradných dielov a informovanie o ich životnosti a opravách.

Pravidlá EÚ o zárukách na produkty stanovujú zákonnú záručnú lehotu v dĺžke dvoch rokov. Ak sa počas záručnej doby zistí, že výrobok je chybný, predávajúci ho musí opraviť alebo vymeniť, a ak to nie je možné, musí ponúknuť zľavu alebo vrátiť už zaplatené peniaze.

**Ako jeme
a konzumujeme:
Udržateľná spotreba**

Plastové fľaše na jedno použitie a schémy zálohovania

Úplné rozloženie plastovej fľaše trvá minimálne 450 rokov. Pri tomto procese sa do prostredia uvoľňujú mikroplasty, účinkom ktorých zatiaľ ešte celkom nerozumieme. Plasty často obsahujú potenciálne toxické chemické látky, ktoré môžu byť škodlivé pre zvieratá alebo ľudí, ktorí ich vdýchnu či prehltnú.

Plastové fľaše sa väčšinou vyrábajú z polyetyléntereftalátu (PET), ropného produktu, ktorý zanecháva počas doby svojej životnosti veľkú uhlíkovú stopu. Odhaduje sa, že na výrobu jednej plastovej fľaše je potrebná približne štvrtina fľaše ropy. Okrem toho je na výrobu bežnej jednorazovej plastovej fľaše potrebných aj viac ako päť litrov vody.

Jednorazové plastové fľaše sú tiež škodlivé pre zvieratá. Plastové fľaše často končia na dne mora, kde ich morské živočíchy omylom považujú za potraviny. Niektoré sa na nich udusia, iné umierajú v dôsledku toxínov, ktoré v ich žalúdkoch uvoľňujú vrchnáky z fliaš.

Smernica EÚ o plastoch na jedno použitie stanovuje recyklačné a zberné ciele pre plastové fľaše. Do roku 2025 budú plastové fľaše vyrobené z minimálne 25 % recyklovaného plastu (so zvýšením na 30 % do roku 2030) a 77 % plastových fliaš sa bude musieť zbierať separovane (so zvýšením na 90 % v roku 2029).

Zakázať plastové fľaše určené na jedno použitie sa neplánuje. Vplyv tohto zákazu na životné prostredie nie je jednoznačný, pretože ak ich nahradia oceľové a hliníkové fľaše na opakované použitie, ich prínosy pre životné prostredie do značnej miery budú závisieť od toho, koľkokrát sa použijú. Aj sklené fľaše (0,75 l) sa musia opakovane použiť aspoň trikrát, aby boli ekologicky ekvivalentné PET fľašiam (0,5 l), v závislosti od jednotlivých zdrojov a miestnych okolností.

Smernica o pitnej vode povzbudzuje členské štáty, aby propagovali používanie vody z vodovodu na ľudskú spotrebu s cieľom znížiť spotrebu vody vo fľašiach, a teda množstvo plastu, ktoré končí v riekach a moriach.

**Ako jeme
a konzumujeme:
Udržateľná spotreba**

